

УДК [81'42+141.3]:808.53(045)
DOI <https://doi.org/10.24919/2308-4863/70-2-36>

Галина СЕВЕРИНА,
orcid.org/0009-0005-0394-1273
аспірантка кафедри теорії, практики та перекладу англійської мови
Національного технічного університету України
«Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського»
(Київ, Україна) severyna.kpi@gmail.com

УЗАГАЛЬНЕННЯ КОНЦЕПЦІЙ І ПІДХОДІВ ДО ВИЗНАЧЕННЯ СУПЕРЕЧКИ

Статтю присвячено теоретичному огляду різних трактувань поняття «суперечка» та генезі риторико-філософських концепцій і підходів до її вивчення. Шляхом виконання ретроспективного огляду тлумачень явища суперечки від античних часів до сучасності з урахуванням низки позамовних факторів, які здійснювали вплив на формування системи поглядів на ведення суперечки, авторка робить висновок, що в основі суперечки знаходиться протиріччя між опонентами, які у формі полеміки відстоюють свої бачення або спростовують погляди співрозмовника. З'ясовано, що комунікативним наміром мовця під час суперечки може бути доведення істини чи відстоювання прав і свобод, власне бажання перемогти в полеміці, доведення певних морально-етичних суджень, або реалізація власних прихованих інтенцій шляхом маніпулювання. Наголошується також, що історія цього поняття пов'язана з появою та розквітом античних риторичних студій, у межах яких суперечку поділяли на три основні види: діалектичну (суперечка заради істини), еристичну (суперечка заради перемоги), софістичну (суперечка заради суперечки). Показано, що відомих риторів об'єднувало негативне ставлення до еристичного й софістичного мовлення, оскільки вони не поділяли кінцеву мету суперечки, яку переслідували софісти, адже інтенції античних ораторів полягали в пошуку істини на відміну від ідей софізму.

За результатами розгляду сучасних лінгвістичних підходів до розуміння суперечки в контексті функційно-прагматичного підходу, авторка наводить узагальнює й відмінні ознаки суперечки у площині філософських і лінгвістичних студій та зазначає, що суперечка як комунікативний феномен знаходиться на перетині лінгвістичного, філософського і соціокультурного вимірів. Авторка робить висновок, що античне розуміння суперечки та сучасний погляд на її вивчення відрізняються, оскільки на теперішній час у пріоритеті постає осмислення прийомів і тактик, що лежать в основі аргументованого мовлення, заради досягнення кінцевої мети суперечки – перемоги над опонентом. Наголошується, що вектор філософських досліджень спрямований на вивчення логічних прийомів доведення та на побудову стратегічної лінії аргументації, у той час, як лінгвістичний – на підбір стилістичних, лексико-граматичних і просодичних засобів вербалізації аргументації.

Ключові слова: суперечка, комунікативний процес, діалогічне мовлення, риторика, еристика, мовленнєва діяльність, комунікативна інтенція.

Halyna SEVERYNA,
orcid.org/0009-0005-0394-1273
Postgraduate student at the Department of Theory, Practice and Translation of English
National Technical University of Ukraine "Igor Sikorsky Kyiv Polytechnic Institute"
(Kyiv, Ukraine) severyna.kpi@gmail.com

GENERALISATION OF CONCEPTS AND APPROACHES TO DEFINING ARGUMENTATIVE DISCOURSE

The article offers a theoretical view on the notion of argumentative discourse and presents the genesis of rhetorical and philosophical approaches to its study. Following a retrospective analysis of ancient and present-day interpretations of argumentative speech grounded on a number of extra-lingual factors that influenced the ideology of an argumentative process, the author points out that the essence of the argumentative discourse lies in the opposition between the interlocutors, who are in the position to defend or refute the opponent's reasoning in a polemical manner. The article also shows that in the argumentative discourse the speaker can convey the following types of communicative intention: to prove the truth or defend the rights and freedoms, to win in a polemical confrontation, to prove certain moral and ethical judgments, or to fulfil their own hidden intentions through manipulation. The research emphasizes that the history of the concept is directly related to the nascence of ancient rhetorical studies, within which the argumentative discourse was divided into three main types: dialectical (aimed at seeking the truth), eristic (focused on winning an argument), and sophistic (aimed at being engaged in dispute for the sake of dispute). Moreover, eristic and sophistic types of argumentative communication were negatively interpreted by prominent rhetoricians since they did not share the ultimate goal of the argumentation pursued by the sophists. After all, the ancient orators mainly intended to seek the truth in contrast to the ideas of sophistry.

The results of the overview of contemporary linguistic approaches to comprehending the argumentative discourse within functional and pragmatic approaches outline the common and distinctive features in the argumentation process interpreted by philosophers and linguists and, in addition, claim that its notion as a communicative phenomenon emerges from the convergence of linguistic, philosophical, and socio-cultural dimensions. The author seeks to conclude that the ancient understanding of argumentative discourse and its modern view differs considerably, as the priority of the present-day speaker involves comprehending the techniques and tactics of argumentative reasoning to "outargue" the opponent. Moreover, the article highlights that the study of logical techniques and argumentation strategy is within the focus of philosophical research, while a linguistic approach concentrates on analysing stylistic, lexico-grammatical, and prosodic means of argumentation.

Key words: *argumentative discourse, communicative process, dialogical speech, rhetoric, eristic, speech, communicative intention.*

Постановка проблеми. На сьогоднішньому етапі розвитку міждисциплінарних гуманітарних студій одноставною є думка науковців щодо провідної ролі емотивної складової мовлення у самовираженні особистості під час комунікативної взаємодії. При цьому під впливом низки соціокультурних і політико-ідеологічних факторів, притаманних сучасному світові, комунікація стає все більш комплексною і динамічною. У зв'язку з цим, перед лінгвістикою постають нові питання, розв'язання яких є важливим для опанування закономірностей функціонування діалогічного мовлення. Одним з найважливіших серед них є вивчення специфіки некооперативної комунікативної взаємодії, зокрема суперечки та вживання аргументованих прийомів і тактик, які можуть мати особливу вагу не лише в повсякденному спілкуванні, але й на політичній арені.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Складність вивчення явища суперечки зумовлена різноплановістю її виявів у діалогічному мовленні, що залежить від багатьох мовних і позамовних факторів. Відомі на теперішній час визначення суперечки (Гнатюк, 2013; Психологічний словник, 2007; Бліхар та ін., 2020; Хоменко, 2008; Чорнобай, 2015) містять певні змістові розбіжності, оскільки трактуються з погляду цілей конкретних досліджень, виконуваних у межах різних напрямів гуманітарного знання. Так, суперечка розглядається в риторичі, спираючись на класичний досвід риторичних студій (Абрамович, Чікарькова, 2001; Мацько, Мацько, 2006), соціологи, філософи та історики фокусують увагу на суперечці як комунікативній невдачі у межах дослідження філософії конфлікту (О. М. Сахань, Л. М. Герасіна, Р. М. Постоловський, М. П. Требін). Конфліктологія також почала привертати увагу фахівців у царині менеджменту й маркетингу (Л. І. Скібіцька, О. М. Миронова, О. В. Мазренко), крім того, вона постає центральною тематикою досліджень правників, які, спираючись на досвід справ з конфліктними ситуаціями, пропонують правові шляхи їх вирішення (А. І. Берlach,

В. О. Криволапчук, О. Г. Поліщук, М. І. Панов). Окрему увагу явищу суперечки приділяє еристика (Гнатюк, 2013; Крикун, 2007; Хоменко, 2008; Чорнобай, 2015), яка розкриває сучасні концепції вияву суперечки та висвітлює основні підходи до її аргументованого представлення в діалогічному мовленні.

У межах лінгвістичних досліджень суперечка вивчається у площині мовностилістичного аналізу аргументованого мовлення (А. Д. Белова, І. В. Лосева, М. О. Зайцева), особливостей конфліктного дискурсу (Н. К. Войцехівську, Л. А. Білоколенко), маніпулятивних прийомів ведення суперечки (І. Р. Шкіцька, О. В. Черненко, Л. Л. Славова, О. В. Фадєєва, Л. Л. Ільницька, О. В. Черненко) тощо.

Водночас, наявні трактування суперечки та її ознаки, окреслені у цих джерелах, не є достатніми для ефективного проведення започаткованого нами дослідження актуалізації суперечки в діалогічному мовленні з погляду закономірностей взаємодії засобів усіх мовних рівнів і паралінгвальних особливостей її вияву.

Мета дослідження. З огляду на це, метою праці є уточнення трактування, ознак і лінгвістичного статусу «суперечки» в англійському діалогічному мовленні шляхом ретроспективного огляду та систематизації підходів до дослідження й розуміння суперечки як лінгво-філософського явища та її місця в сучасній дискурсивній парадигмі.

Виклад основного матеріалу. Суперечка як філософське явище у ретроспективній площині вивчення має досить давню історію. Появі цього феномена сучасні вчені завдячують безперечно давньогрецьким філософам, оскільки саме вони почали замислюватися над природою людських взаємовідносин, етикою спілкування, прийомами й тактиками ведення комунікації, стратегіями аргументованого мовлення та маніпулятивною поведінкою. З часів античності виникла зацікавленість людей у техніках впливу на співрозмовників, досяганні консенсусу, перемозі над опонентами та переконанні інших за допомогою

красномовства. У свою чергу, це дало поштовх для розвитку різних філософських і риторичних традицій, головним завданням яких був пошук нових засобів вираження ідей, форм міжособистісного спілкування, а, найголовніше, формування громадської думки. З того часу політичні діячі та провідники філософських учень почали опановувати ораторське мистецтво – риторику (з грец. *ῥητορικὴ* – красномовство; з лат. *eloquentia* – красномовство, елоквенція) (Абрамович, Чікарькова, 2001: 5). Не викликає сумніви те, що поняття риторики є досить широким, що свідчить про її неабиякий потенціал для міждисциплінарних досліджень взагалі та вивчення особливостей вияву суперечки, зокрема. Її визначають як мистецтво переконання і красномовства, як майстерність володіння стилістичними прийомами, а також як більш фундаментальне філософське явище, яке характеризує «взаємозв'язок думки та слова» (Тягнирядно, 2005: 97).

Для нашого дослідження важливим є розуміння риторики як «науки про методи переконання, ефективні форми впливу (переважно вербального) на аудиторію з урахуванням її особливостей» (Абрамович, Чікарькова, 2001: 5) та риторики як текстотворчої сфери, оскільки в центрі її уваги постає аргументоване мовлення як продукт мисленнєвої діяльності мовця (Мацько, Мацько, 2006: 6–7), актуалізоване за допомогою набору всіх доступних мовних і мовленнєвих засобів та прийомів для реалізації ефективного впливу на співрозмовника. Отже, цілком логічним є те, що суперечка в риторичному контексті посідала вагоме місце в пропагуванні філософських і політичних задумів, адже її першочерговим завданням постає підбір вербальних механізмів для передачі філософських сенсів.

Шлях розвитку античної суперечки відбувався впродовж тривалого періоду, кожний з яких додав своє значення до сучасного розуміння суперечки та відкрив нові аспекти її бачення. Так, давньогрецький філософ *Сократ* (469–399 до н.е.) уважав суперечку шляхом до розкриття істини, якій дав назву «діалектика». У Сократовій філософії саме діалог відіграв ключову роль. За допомогою діалогу зі своїми учнями та зверненням до етичної природи людини, Сократ мав намір розкрити їх неправильні переконання, дослідити їх життєві настанови і прагнення (Чорнобай, 2015: 213). Філософ ніколи не залишав за собою записи та вважав недоцільним пізнавати істину, читаючи книжки. Натомість, він убачав за необхідність пізнавати світ шляхом живої розмови та обговорення ідей з іншими людьми. Виходячи з

його філософії, саме діалогічний метод мав на меті допомогти людині розкрити істинність суджень під час активної комунікації, адже Сократ був упевнений, що лише у взаємодії двох зацікавлених осіб можна відкрити щось нове та розглянути ідеї з різних поглядів (Беспалов, 2019: 37–38). Відомо також, що непоборну незгоду Сократ спрямовував проти софістів, з причини нерозуміння їх філософії суперечки. Втім, софістика неабияк вплинула на формування Сократа як ритора, оскільки він часто використовував софістичні техніки для побудови аргументованої комунікації (Абрамович, Чікарькова, 2001: 28).

Нагадаємо у зв'язку з цим, що софістика (грец. *sophisma* – вимисел, хитрість) за часів Сократа була дуже популярною і, варто підкреслити, мала значний вплив на тогочасне суспільство. Софісти навчали людей красномовству, прийомам і тактикам ведення суперечки та майстерності слова. Але, на відміну від Сократового ідеалістичного пошуку істини в суперечці, софісти, в першу чергу, використовували свої вміння для перемоги над співрозмовником. При цьому вони не нехтували вводити учасників комунікації в оману, підмінювати поняття та застосовувати «логічні хитрощі». Вони навмисно могли використовувати хибні положення та підводити людей до хибних умовиводів своїми тактиками софістичної суперечки. На додачу, софісти підкреслювали, що об'єктивної істини не існує і в кожній людині «своя правда» та розуміння моралі. Це і стало основною причиною антипатії Сократа до ідей софізму (Невельська-Гордєєва, Корнева, 2023: 71; Філософія: словник термінів і персоналій, 2020: 208).

Значну увагу вивченню суперечки також приділяв *Аристотель* (384–322 до н.е.). У філософських працях «Риторика», «Топіка», «Про софістичні спростування» він прагнув систематизовано викласти фундаментальні положення теорії і практики суперечки. Аристотель чітко розмежував три основні її види, а саме: діалектичну, софістичну та еристичну. Слід підкреслити, що поняття софізму ввів саме він, оскільки поділяв негативне ставлення Сократа до софістів, і вважав софістичну суперечку лише «мистецтвом хизування» перед опонентом, яка мала на меті лише продемонструвати свої риторичні набутки, а також ввести в оману співрозмовника, не вдаючись до пошуку істини. Відомо також, що саме за часів Аристотеля софістику починають ототожнювати з еристикою (від грец. «*eristika*» – мистецтво суперечки) (Гнатюк, 2013: 6). Цей термін походить від імені давньогрецької богині Ериди

(гр. *Eris*) – богині чвар та супутниці бога війни Ареса, чиє «яблуко розбрату» в подальшому призвело до початку Троянської війни (Словник античної мітології, 2006: 131). Етимологія цього терміна наштовхує на думку, що Аристотель з таким самим презирством ставився до еристичного мовлення, як і до софістичної суперечки. Проте філософ диференціював мету цих суперечок: софістична суперечка була спрямована на отримання слави та маніфестації своїх умінь, у той час, коли еристична суперечка орієнтована на отримання перемоги над опонентом за допомогою різних тактик ведення комунікації і навіть прийомів маніпулювання. Тому очевидним є, що взірцевою Аристотель убачав діалектичну суперечку, яку називав «мистецтвом правдоподібних міркувань», оскільки в ній застосовувалися лише логічні умовиводи та істинні твердження (Хоменко, 2008: 22–23).

Період панування давньоримської філософії також відзначився значним внеском у розвиток суперечки у межах риторичних студій. Вивчаючи та примножуючи досвід попередників, у Стародавньому Римі з'являється молодий оратор і митець красномовства *Марк Туллій Цицерон* (106–143 рр. до н.е.). Для Цицерона справжній оратор – це, в першу чергу, людина-патріот, громадянин, який відстоює інтереси своєї держави. Тому для нього риторична суперечка слугувала не способом демонстрації своїх навичок, а шляхом до відстоювання прав і свобод (Токарева, 2014: 196). Своє вміння ведення суперечки Цицерон застосовував, беручи участь у чисельних судових засіданнях та форумах, адже тодішнє римське суспільство більш за все цікавилось саме публічними дискусіями можновладців та судовими спорами. Цицерон розглядав суперечку як ефективний спосіб досягнення істини через зіткнення аргументів. Він зробив фундаментальний внесок у теорію аргументації та став рушійною силою для розквіту сучасної судової справи і юриспруденції (Хоменко, 2008: 23; Абрамович, Чікарькова, 2001: 31–32).

Сучасний етап пізнання суперечки ознаменувався багатьма новими підходами до її вивчення та актуальними напрямками дослідження, серед яких необхідно виокремити представника німецької філософії XIX століття *Артура Шопенгауера* (1788–1860). Він розглядав суперечку як цілісний і комплексний процес, який має точку початку, тобто причину її виникнення, та точку завершення, тобто чим закінчується суперечка. Водночас він відмічав, що хід суперечки ґрунтується на двох ключових реаліях. По-перше, він конста-

тує, що людина, будучи несхожою на досконале створіння, завжди, вступаючи в суперечку, шукає будь-які способи, шляхи і засобами перемогти в ній. Другий факт його концепції суперечки вказує на те, що не завжди людина здатна під час комунікації обґрунтовано висловити свої погляди та аргументовано відстояти свою позицію перед опонентом. Тим самим він запропонував нове вчення, «еристичну діалектику», яку охарактеризував як науку, що розглядає прагнення людини завжди «мати рацію», тобто мистецтво виходити з суперечки переможцем. Більш того, А. Шопенгауер наполягав, що істинність аргументів, озвучених під час процесу суперечки, не є сферою вивчення еристичної діалектики. На його думку, розглядом істинності положень займається логіка, але виключно теоретично. На додачу, він описував еристичну діалектику як «фехтування розумами», де найголовнішим, як і в спорті, є завдавати ударів та відбивати напади супротивника (Крикун, 2007: 8).

Доцільним також убачається виокремлення більш сучасних трактувань особливостей ведення суперечки. У XX столітті почали з'являтися новаторські теорії та революційні концепції, які надавали суперечці радше інтегрованого значення. Людство дізналося про теорію аргументації Стефена Тулміна, «нову риторіку» Х. Перельмана та Л. Ольхбрехтс-Титекі, познайомилося з ідеями неформальною логіки (Е. Блейр, Р. Джонсон та ін.), а також формальної діалектики (Ч. Хемблін, Н. Решер та ін.). Нове бачення аргументації в суперечці запропонували представники амстердамської школи, лінгвісти та фахівці в теорії комунікації Франс Х. ван Смерен і Роберт Гроотендорст. Свою систему поглядів на аргументоване мовлення вони назвали *прагматодіалектикою*, в основу якої заклали теорію мовленнєвих актів та поєднали її з логіко-риторичним дискурсом (критичним прийомми, діалектичними техніками і т. ін.). Крім того, вони вводять нове поняття «критичної дискусії», розглядаючи її як взірцеву, під якою розуміють критичну взаємодію мовленнєвих актів, актуалізованих учасниками суперечки (Хоменко, 2008: 36–37; Eemeren, 2018: 169–172).

Для підвищення наочності виконаного вище аналізу підходів до трактування суперечки та концепцій, які сформувалися на основі цих підходів, звернемось до узагальненої нами матриці, зображеної на рис. 1.

З матриці випливає, що, незалежно від історичного періоду панування конкретної концепції та особливостей підходу до трактування сутності суперечки, більшість дослідників убачають, що в

ОЗНАКИ КОНЦЕПЦІЯ	Характеристика повідомлення			Комунікативна інтенція мовця				Комунікативна функція		Форма суперечки			Форма комунікативної взаємодії	
	критичність	достовірність	хибність положень	довести істину	перемогти	посперечатися	захистити права і свободи	маніпулятивна	морально-етична	суперечка-монолог	суперечка-полілог	суперечка-діалог	пропонент-опонент	пропонент-опонент-аудиторія
Діалектична суперечка (за Сократом)														
Софістична суперечка														
Еристична суперечка														
Суперечка за Цицероном														
Еристична діалектика А. Шопенгауера														
Прагматодіалектика (критична дискусія) Франса Х. ван Сємерена і Роберта Гротендорста														

Рис. 1. Узагальнена матриця смисломісткого насичення трактувань суперечки у межах різних історичних концепцій

її основі знаходиться протиріччя, критичне ставлення до опонента, виражене у формі діалогу. При цьому комунікативним наміром мовця під час суперечки може бути як доведення істини чи відстоювання прав і свобод, так і власне бажання перемогти в полеміці або з метою доведення певних морально-етичних суджень, або для реалізації власних прихованих інтенції шляхом маніпулювання.

Як бачимо, сучасне наукове бачення суперечки як різновиду комунікативної взаємодії охоплює багатомістову історію та низку напрямів і підходів у межах різних галузей гуманітарного знання: філософії, лінгвістики, психології, соціології та ін. Водночас, дотепер тривають дискусії щодо визначення суперечки та форм її вияву. Так, з позицій комунікативної лінгвістики суперечку, зазвичай, відносять до мовленнєвих жанрів та описують її як «обмін думками для ухвалення рішення або з'ясування істини» (Загнітко, 2012: 343–344). Тим не менш, існує й інше розуміння суперечки, викладене українським філософом Я. С. Гнатюком, який вважає, що суперечка існує саме у формі діалогу-конфлікту, що вирізняється критичним ставленням до поглядів співрозмовника (Гнатюк, 2013: 7). Відповідно до цього визначення, суперечка набуває конфліктного патерну та сприймається негативно. У психології суперечку здебільшого описують як протистояння між двома або більше особами, які знаходяться в

збудженому емоційному стані та мають відмінну думку щодо певного питання (Психологічний словник, 2007: 301). Отже, узагальнюючи, суперечку можна визначити як комунікативний процес, під час якого у ході обговорення проблеми стикаються дві протилежні думки, та метою якого є критична оцінка опонента/пропонента шляхом активної аргументації, наведення доказів і заперечень (Загнітко, 2012: 344; Хоменко, 2008: 9).

У прагненні пізнати природу суперечки та осмислити весь спектр її значень, науковці почали відходити від її традиційного розуміння, яке було продиктовано філософами античності. Тому на сьогодні суперечку трактують радше або як різновид дискурсу з притаманним йому набором мовних засобів, прийомів і комунікативних тактик, конкретна взаємодія яких зумовлена контекстом спілкування та комунікативною метою, або як форму аргументованого мовлення чи зіткнення різних думок у публічних дебатах, або як конфліктний дискурс.

Більше того, суперечка стала предметом вивчення такого напрямку дослідження, як еристика, до якої зі зневагою ставилися фундатори риторичних студій. Еристика сьогодні є «мистецтвом», у межах якого розглядаються практичні методики і технології ведення суперечки (лінгвальні, психологічні, логічні тощо) (Гнатюк, 2013: 4; Хоменко, 2008: 9). Така різка зміна парадигми вивчення суперечки зумовлена швидким

розвитком суспільства та пертурбаціями соціальної реальності. Історія демонструє, що людство змінюється та формує своє світосприйняття й цінності відповідно до технологічних, економічних і культурних трансформацій. З цієї причини в сучасному суспільстві набуває все більшої ваги мета перемогти в політичних дебатах, схилити до своєї думки під час соціально-політичних, воєнно-політичних та етно-політичних дискусій, вистояти в полемічному бою на міжнародній арені тощо. Виходячи з цього, доцільним у подальшому постає комплексне вивчення суперечки з опертям на її мовні характеристики, комунікативні інтенції опонентів, стилістичну своєрідність їх мовлення, еристичні прийоми, маніпулятивні техніки та психофізіологічні характеристики мовців. При цьому в фокусі мовознавців пріоритетним залишається вивчення аргументативного мовлення в контексті його лінгвостилістичного оформлення, прагматичного значення та низки позамовних факторів, що здійснюють вплив на їх варіативність.

Висновки. Виконаний аналіз дозволяє стверджувати, що історичний розвиток суперечки як форми комунікативної взаємодії умовно можна поділити на декілька періодів, що дозволяє прослідкувати зміну поглядів на її трактування. Водночас, незалежно від історичного періоду конкретної концепції до вивчення суперечки, її

одноставно визначають як критичну оцінку чи критичне ставлення до опонента, виражені шляхом активної аргументації, наведення доказів і заперечень з метою доведення мовцем певних морально-етичних суджень чи істин, реалізації власних інтенцій або власне перемоги. Сучасний вектор лінгвістичних досліджень спрямований на вивчення аргументативних прийомів суперечки як форми комунікативної взаємодії, спираючись на її лінгвостилістичні та комунікативно-прагматичні особливості.

Отже, виходячи з виконаного у статті ретроспективного огляду підходів і концепцій до вивчення суперечки та окресленої нами картини особливостей її сучасного трактування, побудованої шляхом структурування наявного у лінгвістиці знання, убачаємо за доцільне здійснення подальшого аналізу можливих причин виникнення суперечки для розгляду всіх мовних і позамовних факторів, які здійснюють вплив на перебіг цієї форми комунікації, з урахуванням соціокультурних і психофізіологічних характеристик комунікантів та емоційно-прагматичного потенціалу їх висловлень, актуалізованих під час суперечки. Пріоритетним також вважаємо дослідження впливу психофізіологічних особливостей мовців на добір ними еристичних прийомів і технік та їх актуалізацію в процесі суперечки.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Абрамович С.Д., Чикарькова М.Ю. Риторика: навч. посібник. Львів: Світ, 2001. 240 с.
2. Беспалов І. О. Сократ – його філософія та діалогічний метод. *Вісник харківського національного університету імені Каразіна. Серія "Теорія культури і філософія науки"*. 2019. № 59. С. 34–40.
3. Гнатюк Я.С. Еристика та евристика : навч. посібник. Івано-Франківськ : Симфонія форте, 2013. 268 с.
4. Загнітко А. Словник сучасної лінгвістики: поняття і терміни. Донецьк: ДонНУ, 2012. 426 с.
5. Крикун В.Ю. Еристична проблематика в історії філософії: компаративістський аналіз : автореф. дис. ... канд. філософ. наук : спец. 09.00.05. Київ, 2007. 15 с.
6. Мацько Л.І., Мацько О.М. Риторика: Навч. посіб. 2-е вид., стер. К: Вища школа, 2006. 311 с.
7. Невельська-Гордєєва О. П., Корнева К. А. Софізми в аргументації: логічний аналіз. *Вісник Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого. Серія: філософія, філософія права, політологія, соціологія*. 2023. № 2(57). С. 68–81.
8. Психологічний словник / Авт.-уклад. В.В. Синявський, О.П. Сергєєнкова/ За ред. Н.А. Побірченко. Київ: Науковий світ, 2007. 336 с. URL: https://elibrary.kubg.edu.ua/id/eprint/5980/3/O_Serhieienkova_IL.pdf
9. Словник античної мітології / Упоряд. Козовик І.Я., Пономарів О.Д. Тернопіль: Навчальна книга – Богдан, 2006. 312 с.
10. Токарева Т. Риторика античності та її вплив на становлення стилістики. *Наукові записки. Серія: філологічні науки*. 2014. № 130. С. 191–96.
11. Тягнирядно Є.В. До питання про сутність поняття риторики. *Наука і освіта. Педагогіка*. 2005. № 1–2. С. 97–98.
12. Філософія: словник термінів та персоналій / В. С. Біліхар, М. А. Козловець, Л. В. Горохова, В. В. Федоренко, В. О. Федоренко. Київ: КВІЦ, 2020. 274 с.
13. Хоменко І.В. Еристика: Підручник. К.: Центр учбової літератури, 2008. 280 с.
14. Чорнобай О. Л. Мистецтво суперечки, або еристика: предмет та історія. *Вісник Національного університету "Львівська політехніка"*. Серія : *Юридичні науки*. 2015. № 827. С. 210–220.
15. Eemeren van Frans H. *Argumentation Theory: A Pragma-Dialectical Perspective*. Springer, 2018. 199 p.

REFERENCES

1. Abramovych S. D., Chikarkova M.Iu. (2001) *Rytoryka: navch. posibnyk*. [Rhetoric: a textbook]. Lviv: Svit. 240 p. [in Ukrainian]

2. Bespalov I. O. (2019) Sokrat – yoho filosofii ta dialohichniy metod. [Socrates – his philosophy and dialogical method]. *Visnyk kharkivskoho natsionalnoho universytetu imeni Karazina. Seriiia “Teoriiia kultury i filosofiiia nauky”*. [Journal of V. N. Karazin Kharkiv National University. Series “Theory of Culture and Philosophy of Science”]. 59. 34–40. [in Ukrainian]
3. Hnatiuk Ya. S. (2013) *Erystyka ta evrystyka: navch. posibnyk*. [Eristic and heuristics: a textbook]. Ivano-Frankivsk: Symfoniia forte, 2013. 268 p. [in Ukrainian]
4. Zahnitko A. (2012) *Slovnyk suchasnoi linhvistyky: poniattia i terminy*. [Dictionary of modern linguistics: concepts and terms]. Donetsk: DonNU, 2012. 426 p. [in Ukrainian]
5. Krykun V. Iu. (2007) *Erystychna problematyka v istorii filosofii: komparatyvistskyi analiz: avtoref. dys. ... kand. filosof. nauk : spets. 09.00.05*. [Eristic problem in the history of philosophy: a comparative analysis : synopsis of thesis]. Kyiv, 2007. 15 p. [in Ukrainian]
6. Matsko L.I., Matsko O.M. (2006) *Rytoryka: Navch. posib. 2-e vyd., ster.* [Rhetoric: a textbook. 2nd ed., stereotyped.]. Kyiv: Vyshcha shkola, 2006. 311 p. [in Ukrainian]
7. Nevelska-Gordeeva O. P., Kornyeva K. A. (2023) *Sofizmy v arhumentatsii: lohichniy analiz*. [Sophisms in argumentation: a logical analysis] *Visnyk Natsionalnoho yurydychnoho universytetu imeni Yaroslava Mudroho. Seriiia: filosofiiia, filosofiiia prava, politolohiia, sotsiolohiia*. – The Bulletin of Yaroslav Mudryi National Law University. Series: Philosophy, philosophy of law, political science, sociology. 2 (57). 68–81. [in Ukrainian]
8. *Psykhologichniy slovnyk [Psychology Dictionary] / Avt.-uklad. V.V. Syniavskiyi, O.P. Serhieienkova/ Za red.. N.A. Pobirchenko*. Kyiv: Naukovyi svit, 2007. 336 c. URL: https://elibrary.kubg.edu.ua/id/eprint/5980/3/O_Serhieienkova_IL.pdf [in Ukrainian]
9. *Slovnyk antychnoi mitolohii [Dictionary of Ancient Mythology]/ Uporiad. Kozovyk I.Ia., Ponomariv O.D.* Ternopil: Navchalna knyha – Bohdan, 2006. 312 p. [in Ukrainian]
10. Tokarieva T. (2014) *Rytoryka antychnosti ta ii vplyv na stanovlennia stylistyky*. [Ancient rhetoric and its influence on the stylistics evolvement]. *Naukovi zapysky. Seriiia: filolohichni nauky*. – Research Bulletin. Series: Philological Sciences 130. 191–196. [in Ukrainian]
11. Tiahnyriadno Ye.V. (2005) *Do pyttannia pro sutnist poniattia rytoryky*. [Revisiting the essence of the rhetoric concept] *Nauka i osvita. Pedahohika*. – Science and Education. Pedagogy. 1–2. 97–98. [in Ukrainian]
12. *Filosofiiia: slovnyk terminiv ta personalii [Philosophy: a dictionary of terms and personalities] / V. S. Blikhar, M. A. Kozlovets, L. V. Horokhova, V. V. Fedorenko, V. O. Fedorenko*. Kyiv: KVITs, 2020. 274 p. [in Ukrainian]
13. *Khomenko I.V. Erystyka: Pidruchnyk*. [Eristic: a texbook] K.: Tsentri uchbovoi literatury, 2008. 280 p. [in Ukrainian]
14. Chornobai O. L. (2015) *Mystetstvo superechky, abo erystyka: predmet ta istoriia*. [Art of disputes or eristic: scope and history] *Visnyk Natsionalnoho universytetu “Lvivska politekhnikha”*. Seriiia: Yurydychni nauky. – Bulletin of Lviv Polytechnic National University. Series: Legal Sciences. 827. 210–220. [in Ukrainian]
15. Eemeren van Frans H. *Argumentation Theory: A Pragma-Dialectical Perspective*. Springer, 2018. 199 p.